

Câte ceva despre profesionalism, jurnalism, credibilitate...

Adriana GHIȚOI*

Trăim într-o „lume nebună, nebună” era cândva doar o sintagmă cu conotații cinematografice. Acum pare a fi definiția existenței înseși. Societatea contemporană rescrie chestiuni fundamentale după noi parametri greu de definit. Bunul-simț, bunul-gust, eleganța, competența, profesionalismul, știința de carte, regulile gramaticale, vârstele biologice, feminitatea și masculinitatea, moralitatea (și lista poate continua!) au suferit mutații majore. Multe sunt ignorate de-a dreptul! Și că nu mai au căutare n-ar fi nimic, dar cei care nu știu nimic despre ele sunt și mândri de asta! Manifestă un soi de dispreț suveran care pare să le confere o stare de libertate absolută și de superioritate față de cunoscătorii de altă dată. Această stare de fapt caracterizată de autosuficiență și subminarea competenței, pare a fi favorizată de internet și *social media* care au produs „mutații genetice” în cunoaștere, mult amplificate de ceea ce trăiește momentan planeta și anume pandemia de COVID-19 care a dus la mutarea on line a unei bune părți a vieților noastre.

A fi profesor la o facultate de jurnalism, în acest context, echivalează cu a merge pe sârmă fără plasă dedesubt. M-am suspectat de desuetudine învățându-i pe studenții mei că trebuie să acceptăm că nu toți suntem de acord, că orice discuție se poartă cu argumente – esențial pentru un jurnalist –, că un dialog veritabil nu e o înfruntare de orgolii care poate distruge relații interumane și atât, că o dezbatere presupune „confruntare” de păreri autorizate, susținute de experți în domeniul subiectului luat în discuție și nu doar sterile diferende clamate de „atoateștiutori în de toate”. Mai exact, că jurnaliștii trebuie să știe ce fac! Nu de alta, dar pentru a nu avea parte de negarea propriei priceperi ca în cazul medicilor cărora pacienții le cer ce tratament să le prescrie căci știu ei mai bine decât medicul, informați fiind de pe internet. Sau a profesorilor confrunțați cu părinți care susțin că odraslele lor au rezolvat corect

* Facultatea de Jurnalism, Universitatea „Hyperion” din București

subiectele de la teză, chiar dacă nu au făcut-o, situații din ce în ce mai des întâlnite, școala on line de pandemie oferind posibilitatea participării părinților la ceea ce se întâmplă cândva doar în clasă. Sau cazul avocaților sau agenților imobiliari cărora, după ce li se cere sfatul, le este ignorat cu desăvârșire, cu consecințele de rigoare, căci prietenul Google se dovedește, dacă nu un mai bun, măcar mai comod, dar prost sfătuitor. Cum poți oferi un răspuns cuiva care pare că-l are deja?! Și atunci autoritatea devine inutilă!

Paradoxul acestui acces facil la cunoaștere, aflată la un click distanță, este că devine tot mai greu să generezi cunoaștere nouă. Potențiala cauză ar putea fi că Google, Wikipedia sau diverse bloguri sau vloguri au șters granița dintre profesioniști și amatori și au creat posibilitatea ca toată lumea să se creadă specialistă în orice.

Dar oare nu este vorba despre o ciclicitate a schimbărilor sociale produse de revoluțiile tehnologice? Oare nu cumva istoria se repetă? Cunoașterea, în sensul ei tradițional, nu a mai fost confruntată cu seisme la apariția tiparului, radioului, televiziunii? De ce acum se resimte mai acut pericolul subminării autorității și afirmarea lui „las' că știu eu!”? Să fie internetul de vină? Poate... Poate că a coborât cunoașterea de pe rafturile marilor biblioteci ale lumii unde trebuia să consumi mult timp până să ajungi la informația care te interesa, la îndemâna unui click.

Marile întrebări din viața politică, economică, științifică numai sunt apanajul unor domni spilcuiți, cu studii înalte care dezbăteau aceste probleme, în cercuri restrânse, în cluburi elitiste, până la începutul secolului al XX-lea. Nu doar comunicarea este de masă, ci și învățământul.

Asta a comportat niște riscuri venite la pachet cu posibilitatea specializării unui număr mare de oameni, care atrage progres și prosperitate. Dar s-a împământenit ideea că am putea avea capacități, prin extensie, prin efectul de halou și în afara ariei noastre de competență, nerecunoscându-ne limitele ei. Efectul unei astfel de atitudini a dus la subminarea autorității profesioniștilor în orice domeniu care nu mai găsesc drumul către oamenii obișnuiți care devin neîncredători în competența acestora. Nimic nou pe frontul de vest. Când au apărut primii medici în mediul rural, reticența a fost atât de mare că nu doar că nu se duceau sătenii la consultații, continuau să meargă la vraci și la moașă, dar aveau și o atitudine respingătoare față de medic. Acum totul este augmentat de existența internetului care face posibilă multiplicarea vocilor cetățenilor neavizați și transformarea lor, inclusiv cu aportul *social media*, în veritabile repere.

Am putea spune că traversăm o criză de credibilitate la care a contribuit și masificarea învățământului, soldată cu rejectarea părerilor experților. Și aici istoria se repetă: de la cupa cu cucută a lui Socrate, până la ignoranța contemporană a specializărilor multiple ale internauților fervenți. Publicul,

cititorul mediu, va căuta în permanență „veriga slabă” a specialistului ca să poată nega competența acestuia în ansamblul ei și nu numai în zona vulnerabilă unde acesta a greșit, eroarea profesională nefiind o închipuire, ci o realitate. E suficient să ne gândim la malpraxis. Căci nimeni nu e perfect!

Erodarea conceptelor de cultură înaltă și academism a dus la minimalizarea a însuși statutului intelectualului. Și nu doar a lui, dar și a noțiunii de expertiză în general. La construirea expertizei rolul esențial îl are educația, învățământul, la care se adaugă talentul, experiența și validarea comunității profesionale aparținătoare. Toate astea fac diferența între profesioniști și amatori, diferență pe care internetul tinde să o șteargă, girul academic, brandul calității fiind trecute într-un con de umbră de către cei care fac din internet zeul suprem. Sigur că certificarea universitară nu asigură în mod obligatoriu și automat și excelența în domeniul propriu de competență. O diplomă universitară nu presupune și exercitarea profesiei la cele mai înalte standarde. Mai este nevoie și de alte calități care țin, cum spuneam, de aptitudinile, talentul și, de ce nu, de vocația posesorului unei certificări academice, de disponibilitatea acestuia de a genera – prin aprofundare, implicare constantă, înțelepciune și creativitate – cunoaștere nouă în domeniul său de competență, care să fie supusă evaluării prin autoverificare și verificare de către comunitatea de experți aparținătoare. Asta este marca profesionalismului și mecanismele lui de conservare: *peer review*, examinări de către comisii, asociații profesionale etc. Și totuși, oricât de „puțină” competență ar avea cineva căruia i s-a conferit prin studiu, e mai priceput decât altcineva care nu o are deloc și și-o achiziționează la liber, de pe internet. Și, mai mult decât atât, posibilitatea de a greși este mult diminuată față de cea a aceluiași ageamiu. Deci, nu oricine poate fi specialist. A deține câteva informații despre ceva, achiziționate printr-un simplu click, nu echivalează cu înțelegerea fenomenului. Sigur că există și autodidacți, dar a citi, chiar și suficient de mult, nu echivalează cu studiul sistematic într-o școală.

Accesul facil la internet a creat o falie între oamenii instruiți, educați, cu experiență, bune practici, rigoare, imparțialitate în exercitarea profesiei, recunoscuți de comunitatea lor profesională, și oamenii obișnuiți, dispuși să dea crezare unor informații doar pentru că ele corespund propriului sistem de așteptări, ceea ce a dus la eliminarea respectului pentru membrii primei categorii.

Ce se întâmplă cu jurnalismul în acest context?

Una dintre consecințe este că devine un guru universal. Presa, indiferent de ce natură ar fi ea, la concurență cu internetul, ia locul experților în orice domeniu și devine sursă autorizată. „Am văzut la știri” sau „am citit știrile *on line*” sunt argumente supreme. Pentru a dovedi fenomenul, nu o dată, diverși jurnaliști au trimis articole fals științifice la reviste care au avut un sistem de

peer review care lasă de dorit, în care lansau tot felul de ipoteze „științifice” în chestiuni ce privesc sănătatea sau politica. Revistele, neatente, le-au publicat și apoi presa le-a preluat într-o mare frenezie, vehiculând astfel în rândul maselor argumente cu aparență științifică incontestabilă. Problema este, în astfel de situații, că orice ai spune ulterior, totul funcționează pe principiul zvonului: lumea își amintește mai degrabă informația neadevărată, lansată inițial și mai puțin rectificarea ei ulterioară. În atari situații, dezinformarea fără intenție, ci doar rezultată dintr-o lipsă de verificare a informației de către voci autorizate, subminează funcția de bază a presei, aceea de a informa. Fenomenul nu este neapărat nou, doar că internetul amplifică în mod considerabil această criză de credibilitate.

Supuși greșelii suntem toți, dintotdeauna, fie specialiști, fie jurnaliști. Diferența pe care o face acum internetul constă în viteza de propagare a erorii atunci când ea se produce și în persistența ei. De aici și până la transformarea funcției de informare într-una de dezinformare nu e decât un pas. Dar poți să fii nu doar dezinformată, ci, mai grav, prost informat! Nici funcția educativă, aceea de a-i ajuta pe oameni să înțeleagă lumea în care trăiesc, nu stă prea bine. Vehicularea unor pseudoinformații științifice nu poate avea rol formator. Paradoxal, accesul oamenilor obișnuiți la cunoaștere, mult înlesnit de internet, îi face să fie, în fapt, mult mai puțin cunoscători. Din două motive: prin punerea în circulație a acestor informații care sunt invalidate ulterior de către comunitatea științifică acreditată și, pe cale de consecință, prin scăderea interesului față de informație, atât timp cât ea de dovedește neadevărată. Ciudată răsturnare de situație: niciodată informația nu a fost mai accesibilă, dar contestabilă și mai puțin atractivă, ceea ce atrage după sine și consecințe sociale: o mai mică implicare civică.

Internetul a făcut posibilă instantaneitatea cunoașterii. Fie că vorbim despre publicații sau posturi de radio sau de televiziune, mai toate sunt disponibile în format electronic și updatate constant. Bătălia pentru rating și accesări, măsurate în număr de clickuri, devine acerbă. Și atunci, din cauza inflației de informație, spre a fi vandabilă trebuie ambalată în divertisment, în mai mici sau mai mari spectacole dramatice, comice sau lugubre. Cantitate nu înseamnă neapărat și calitate! Nu o dată granița dintre programele de știri și talk-show-uri devine greu de trasat. Trăiască infotainmentul! Jurnaliștii implicați în realizarea lui cer în permanență *feed-back* consumatorilor de media, prin *social media*. Această interacțiune permanentă dă publicului posibilitatea să exercite și el o formă de *agenda setting*, ceea ce înainte era doar apanajul presei. Am putea asista la o încercare de a păstra un echilibru între supremația controlului editorial deținută de presă și aplicarea principiului „clientul nostru, stăpânul nostru”, în ceea ce privește publicul. Un lucru este cert: inflația informațională și viteza modificării regulate, posibilă prin internet,

cresc neîncrederea în surse și reduc capacitatea de înțelegere prin presiunea timpului și a cantității informaționale. Pentru a putea avea o imagine echilibrată a realității, trebuie să urmărești principalele publicații și, cel puțin, două rețele de televiziune, surse cu care nu trebuie să fii neapărat de acord, știut fiind că, din punct de vedere psihologic, suntem tentați să acordăm credit informațiilor care nu contravin propriilor noastre convingeri.

Spuneam mai devreme că riscurile pe care le comportă inflația informațională contemporană și viteza ei uriașă de propagare, duc la profilul unui public nu doar neinformați, dar și greșit informați. Cea de-a doua patologie pare să fie chiar mai păguboasă. Pentru că a fi posesorul unor informații eronate înseamnă să internalizezi cunoaștere care contravine celei autorizate, dar întărește niște credințe preexistente, care fac din posesorii lor specialiști de mucava în de toate. Mai puțin periculos să nu ai nicio informație: nu ai ce folosi spre a „combate bine”!

Într-o asemenea situație, responsabilitatea jurnalistului și, nu în ultimul rând, a învățământului jurnalistic cresc considerabil. Se impune expertiza pe domeniul jurnalistic repartizat: jurnalistul pe teme științifice trebuie să fie el însuși om de știință sau să aibă cunoștințe științifice temeinice, corespondenții externi trebuie să cunoască limba regiunii de unde transmit și obiceiurile locului etc. Poate ar trebui regândite programele de studiu ale facultăților de profil căci jurnalismul nu mai este de ani buni o meserie care se învață la locul de muncă, ci o specializare academică. Poate ar trebui ca studenții la jurnalism să învețe mai mult despre conținutul unui articol, nu doar despre forma (structura) lui, căci jurnalismul este ceva mai mult decât bloggingul, postările în *social media* și însumarea diverselor informații care circulă pe diverse canale. Jurnalismul autentic presupune documentare autentică. Asta înseamnă timp. Astăzi, mai mult ca oricând, timpul pare să nu mai aibă răbdare. Și mai înseamnă abolirea reflexului *copy-paste*.

Dacă ignoranța profesională ar avea doar consecințe amuzante, precum acreditarea ideii că anumite dulciuri te pot ajuta în cura de slăbire, ar mai fi cum ar mai fi! Dar când se lasă cu defăimare și reputații distruse, de exemplu, este de netolerat.

Rostul jurnalistului este acela de a ști mai multe despre subiectul pe care-l abordează decât cititorii lui. Deci, a fi profesionist înseamnă documentare neobosită și experiență. Cititorul, la rândul lui, trebuie să manifeste circumspecție în ceea ce privește presa, căutând răspunsuri legate de identitatea jurnaliștilor, a editorilor, culorii politice a publicației/canalului radio/tv/site-ului, verificării informației vehiculate.

Binefacerile internetului – facilitator de informație și comunicare – se supun efectelor negative care țin de modul în care publicul dobândește cunoaștere și o raportează la sursa competentă. De câtă abilitate e nevoie pentru

a discerne dezinformarea inofensivă, din neatenție sau neștiință, din motive care țin de caracterul celui care a postat informația și până la dezinformarea voluntară, produsă științific de diverse grupări politice, de interese sau chiar guverne! Doar o cercetare temeinică și experimentată poate feri de căderea în eroare. Și doar așa internetul și presa pot fi reale avantaje pentru cei care au instrucția cercetării. Jurnalistul competent a înlocuit mersul la bibliotecă, unde găsea girul autorității, cu căutarea pe internet, într-un mediu care nu se supune vreunei reglementări, unde sunt depozitate informații de toate felurile, nu o dată dominate de politici de marketing, cele mai la îndemână fiind cele de popularizare și spectacol și nu cele riguros științifice, credibile.

Jurnalistul profesionist ar trebui pregătit într-o școală unde să i se dezvolte deprinderile de a căuta informațiile adevărate, dacă se poate în lumea reală (!), de a le sintetiza, supune analizei și apoi a le reda oamenilor, publicului, într-o formă accesibilă și inteligentă. Nu e simplu să faci asta pentru că internetul a creat noi modalități de lectură și chiar de a gândi. Consecința este că publicul vrea informații la un „pocnet de deget”, împachetate cât mai agreabil cu putință. Repede și ușor! În acest mod cantitatea de informație crește exponențial și calitatea ei scade pe măsură. Timpul de reflecție e abolit! De aici și până la reacții endocrine e doar un pas! Prietenii și dușmăniile sunt parafate de un simplu click. Teoriile conspirației înfloresc, lecurile miraculoase recomandate de somități medicale, care dezminț ulterior legătura cu subiectul, sunt la îndemână și deloc ieftine, ziceri ale unor oameni celebri care nu le aparțin lor sunt distribuite frenetic, fapte diverse neîntâmpate niciodată deschid știrile online. Și lista ar putea continua! Zvonuri, mituri, impostură, chestiuni fără sens ies victorioase în presa online atât timp cât confirmă părerile consumatorilor. Imaginarul, zvonul sunt lesne convertite în real de către internet și mai sunt și arhivate, deci accesibile oricând. Informația reală tinde să nu se mai deosebească de cea afișată de motorul de căutare care asigură vizibilitate.

Jurnalismul online veritabil mai are o concurență serioasă în diverse site-uri ale unor „celebrități” care știu să-și vândă marfa strălucitor ambalată, pe site-uri care sunt opera unor web designeri profesioniști, care dau în felul ăsta credibilitate informației. Așa cum o editură care se respectă dă girul conținutului editorial. Este ceva oarecum similar și cu se întâmplă cu *Wikipedia*, care se bucură altfel de cele mai bune intenții, dar prin caracterul său deschis, șterge diferența dintre amatori și profesioniști, *Wikipedia* fiind totuși valoroasă ca bază de date în continuă schimbare, dar mai puțin utilă în subiecte mai ample, ceea ce o face să nu fie o resursă academică.

Mai mult decât atât, social media egalizează diferențele: din punct de vedere al Facebook-ului sau al oricărei alte rețele, și academicianul, și editorialistul de la o publicație prestigioasă, și bunicul de la țară sunt egali.

Simplul fapt de a fi prezente în acel mediu și de a avea la dispoziție instrumentele *like* și *share*, le conferă acest drept. Această posibilitate de a exprima o părere a determinat unele publicații să renunțe la destul de prețuita rubrică de comentarii online (părerii de la cititori, poșta redacției de altădată)! Spre a nu propaga fenomenul care face din *social media*, „jurnalism”!

Poate că nu ar trebui să încheiem într-un ton atât de pesimist. Poate că, totuși, profesionalismul va învinge aroganța incompetenței, educația va deschide calea spre învățare pe tot parcursul vieții, iar mass-media nu va „face jocul” efectelor negative ale internetului, nu va deveni „sclavul” consumatorilor de media, întrebându-i permanent-ceremonios ce le-ar face plăcere să afle, ci le-ar oferi alternativa lucrurilor cu adevărat importante, scoase la iveală în laborioase procese de documentare veritabilă.